

Narodil sa 9.1.1890 v Malých Svatoňoviciach.

Zomrel 25.12.1938, pochovaný je v Prahe na Vyšehrade.

Karel Čapek, velikán českej literatúry, spisovateľ, pre ktorého nebol problém žiaden z literárnych smerov. Písal všetko od románov, drám, cez poviedky, rozprávky, eseje, fejtóny, až po bájky, cestopisy a poéziu. Mnohé z jeho diel sa nehrali len „na doskách, ktoré znamenajú svet“, ale mnohé mohli potešiť aj televízneho diváka.

Čapek nebol len spisovateľom, ale aj filozofom, prekladateľom a žurnalistom, stál na čele mnohých združení, svojím perom bojoval na sklonku života proti rozmáhajúcemu sa fašizmu. Bol priateľom prvého československého prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka.

Bol aj náruživým cestovateľom, pochodil mnohé krajiny. Dalo by sa povedať, že žil vlastne závidenia hodný život a vďaka tomu bol možno aj všestranným umelcom. Ale predsa tu bolo niečo, čo zmenilo jeho pohľad na svet, na život a na človeka ako takého. Bola to 1. svetová vojna, ktorá značne ovplyvnila aj mnohé jeho diela.

Vedomie zneužitia modernej techniky a vedy v 1. svetovej vojne proti základným hodnotám ľudskej existencie sa prejavili v jeho utopicko – fantastických drámach. Najskôr trochu vysvetlenia, čo je vlastne utópia, aby sme mohli pochopiť jeho diela. Utópia – prvýkrát sa tento pojem udomácnil v spise anglického mysliteľa Thomasa Mora. Utópia je vlastne neexistujúca, vybájaná, vysnívaná krajina, vysnená nereálna neuskutočniteľná predstava, úvaha o dačom, umelecké dielo vychádzajúcej z takejto predstavy.

Veľký svetový ohlas mala dráma **R.U.R. – Rossum's Universal Robots** (z roku 1920). Má predohru a 3 dejstvá. Autor umiestnil celé dianie na nemenovaný ostrov uprostred mora, do prostredia továrne na výrobu umelých ľudí – Robotov Rossum's Universal Robots. Aj keď by sa nám zdalo, že sa všetko odohráva v prítomnom čase, samotný dej sa vyvíja niekoľko rokov.

Podľa mňa autor pomenoval svoje dielo tak nevšedne (slovo Robot nebolo vôbec známe), že bolo veľkou záhadou pre čitateľa hneď od začiatku. Východiskovým dejom je objav umelých bytostí vedcom Rossumom, ktoré navlas vyzerajú ako človek. Sú to živé stroje, ktoré vykonávajú všetku prácu za ľudí. Myslím si, že Čapek vystihol myšlienku, ktorá má dlhodobú tradíciu a je aktuálna aj dnes, čím si vlastne už vopred zabezpečil čitateľskú priazeň. Vedť koho by nezaujímalo, ako je možné vytvoriť niečo, čo je ako on sám?

Prvá vec, ktorú si čitateľ všimne je, že Čapek začína svoje dielo dost' netradične dlhou predohrou. Ale ako som zistil, autor veľmi dobre vedel, ako upútať hneď jeho pozornosť. Čitateľa vtiahne do deja veľmi šikovne naservírovaným faktom, že človek dokázal vytvoriť takpovediac druhého človeka – Robota.

Autor s tým oboznámil čitateľa počas rozhovoru dvoch z hlavných postáv **Harryho Domína** (centrálneho riaditeľa továrne) s **Helenou Gloryovou** (jeho nastávajúcou manželkou). Ak autor chcel, aby sa čitateľ aspoň čiastočne pozeral na dielo jeho očami a pochopil o čom to celé je, neostávalo mu nič iné, iba hneď v úvode mu predložiť obraz o tom, ako Robot naozaj vyzerá:

„Roboti nejsou lidé. Jsou mechanicky dokonalejší než my, mají úžasnou rozumovou inteligenci, ale nemají duši“ (str.125), „Nepoznala by ste, že je z jiné látky než my“ (str. 126), „Roboti nelíbí na životě. Nemají totiž čím. Nemají požitků. Jsou méne než tráva“ (str.128).

A aby bola čitateľova zvedavosť úplne uspokojená, nezabudol autor ani na „recept“ na výrobu tohto zázraku modernej techniky:

„Měsídla na těsto. V každém se mícha látka na tisíc Robotů najednou. Potom káde na játra, mozky a tak dále. Pak továrna na kosti, potom přádelna nervů, přádelna žil, pak je montovna, kde se to dáva dobromady. Pak přijede sušárna a skladiště“ (str. 129, 130).

Dá sa povedať, že práve týmto receptom autor vytvoril čitateľovu predstavu o tom, že Roboti sú len symbolom nepremýšľajúcich zmanipulovaných ľudí. A o to podľa mňa vlastne aj Čapkovi išlo.

Okrem už dvoch spomenutých hlavných postáv nám autor postupne predstavuje aj ďalšie bytosti reprezentujúce ľudstvo na ostrove, tvoriťov Robotov - **Dr. Gall** je lekár, **Ing. Fabry** technik, **Dr. Hallemeier** psychológ, **Bussman** obchodník. Čapek cez jeho postavy predkladá čitateľovi predstavu ich pravdy o nevyhnutnosti výroby úplne bezpečných Robotov:

„Lidský stroj byl náramně nedokonalý. Musel se jednou konečně odstranit. Byl příliš drabý. Byl málo výkonný.“ (str.135), „Jsou to jen Roboti. Bez vlastní vůle. Bez vášní. Bez dějin. Bez duše.“ (str. 136).

Ale aby čitateľ nebol veľmi uchvátený Robotmi, začína autor zasievať postupne semienko nedôvery voči živému stroju - človeku, ktorý vlastne vykonáva prácu za ľudí Prvé pochybnosti vložil do úst Heleny:

„Ano, a vyhazují dělníky na dlažbu.“ (str. 138).

A tu som konečne aj ja začal chápať, akým smerom sa bude autor ďalej uberať. Vlastne mu nejde o oslavu výdobytku modernej doby, ale chcel ma prinútiť rozmýšľať aj o následkoch. Ale to by nebol Čapek, aby nepriložil do diela filozofické myšlienky:

„Ano, budú bez práce. Ale pak nebude už vůbec žádné práce. Všechno udělají živé stroje. Člověk bude dělat jen to, co miluje. Bude žít jen proto, aby se zdokonaloval.“ (str. 139)

Úplne zvláštne postavenie medzi ostatnými priradil autor staviteľovi Alquistovi. Je jediný človek na ostrove, ktorý aj napriek tomu, že prácu za ňu vykonávajú Roboti, sa svojej práce nevzdáva. I naďalej pracuje ako predtým, používa ruky, nohy a hlavne hlavu. Veď ľudia vždy pracovali, tak prečo sa zrazu vzdáť toho, čo je človeku prirodzené, teda práce:

„Domine, Domine! To, co říkáte, vypadá jako ráj. Domine, bývalo něco dobrého v sloužení a něco velkého v pokoření. Ach, byla nevím jaká ctnost v práci a únavě.“ (str. 139),

Jednoznačne stvoriteľ tejto drámy chcel, aby čitateľ začal konečne rozmýšľať, či skutočne potrebuje, aby niekto robil za neho všetko:

„Celý svět, celé pevniny, celé lidstvo, všechno je jediná bláznivá, hovadská orgie! Už ani ruku nenatáhnou po jídle, cpe se jim rovnou do úst, aby nemuseli vstát. Roboti všechno obstarají! A my lidé, my, koruna stvoření my nestárnem práci, nestárnem dětmi, nestárnem chudobou!“ (str. 156).

Autor vlastne z Alquista urobil symbol starých ľudských hodnôt. Jeho prostredníctvom predostrel svoju obavu zo zneužitia modernej techniky. Myslím si, že sa autor snažil varovať ľudstvo pred nebezpečenstvom jeho vlastnej blížiacej sa záhuby. Len tak z ničoho nič, bez hlbokých myšlienok ukázal čitateľovi, čo by bolo, keby tie živé stroje Roboti sa chceli stať pánmi sveta:

„Roboti světa! My, první organizace Rossumových Univerzálních Robotů, problašujeme člověka nepřitelem a psancem ve vesmíru. Roboti světa, nařizujeme vám, aby ste vyvražďili lidstvo.“ (str. 171)

Nemôžem povedať, že by Čapek chcel vzniesť vinu na konkrétnu postavu z toho, že ľudstvo postupne ale iste skončilo svoju púť na zemi. Práve naopak, necháva na čitateľovi, nech si sám odpovie, kto je vinný a kto má pravdu. Ale aby to nebolo také jednoduché nechýba obhajoba modernej techniky:

„Hoši, je to zločin Evropy, že naučila Roboty válčit! Nemohli už dát, u čerta, pokoj s tou svou politikou? To byl zločin, udělat z živé práce vojáky!“; Chtěl jsem, aby se člověk stal pánem! Aby už nežil jen pro kus chleba! Chtěl jsem, aby žádná duše nepitomněla u cizích strojů...“ (str. 177).

Ale čo na druhej strane na túto obhajobu hovorí podľa autora predstaviteľ starých ľudských hodnôt? A tu je. Myslím si, to pravé miesto, kde autor priamo zaútočil na čitateľa. Konečne sa vyjadril, čoho sa ľudstvo podľa neho môže obávať:

„Já žaluju vědu! Žaluju techniku! Domina, sebe, nás všetkých! My, my jsme vinni! Pro své veličáství, pro něčí zisky, pro pokrok, já nevím, pro jaké náramné věci jsme zabilí lidstvo! Nu tak praskněte svou velikostí! Tak obromnou mohylu z lidských kostí si nepostavil žádný Čingischán!“ (str. 180)

Autor končí drámu vlastne šancou na prežitie ľudstva. V tej chvíli, keď ostáva na zemi len jeden človek - autorov favorit Alquist, dva Roboti Primus a Helena zrazu nachádzajú s úžasom ľudský cit, smiech, plač, schopnosť obetovať sa jeden pre druhého. Čapek opäť zrodil lásku, zázrak života víťazi.

Predpokladám, že ani sám autor nevedel, kto je vinníkom a kto má vlastne pravdu. Podľa neho mali pravdu všetci. Každý svoju. Kritika mu často vytýkala, že dáva za pravdu všetkým. Považovali to za jeho slabosť. Ale dejiny 20. storočia nám všetkým ukázali a zároveň nás poučili, aké nebezpečné je uznávať a presadzovať len jednu pravdu. V dráme R.U.R. je ukázané, že svet nie je bojom medzi pravdou a klamstvom, ale medzi viac pravdami. Každý máme tú svoju, ale to nám nedáva právo odsudzovať pravdu niekoho iného.

Autor touto drámou vytvoril akési okienko do budúcnosti, ktoré čitateľovi naskytne pohľad na modernú spoločnosť zajtrajška. Vynáša na svetlo skrytú hrozbu, ktorú pre ľudstvo predstavuje rýchly rozvoj modernej techniky, a ktorú väčšina ľudí opojená modernizáciou a technickým pokrokom prehliada. Staví preto čitateľa pred možnosť ohrozenia ľudstva vlastnými vynálezmi, napr. robotmi. A aj slovom „Robot“ sa Čapek preslávil, vlastne sa stal prvým, kto toto pomenovanie umelého človeka vymyslel a použil. Ale ako som sa dočítal, vraj slovo Robot vymyslel jeho brat Jozef, čo ale vôbec nemení nič na tom, že „Robot“ sa stalo svetovo akceptovaným pojmom. A to, že autor používa v slove Robot vždy veľké „R“ je určite jeho zámer, aby sme si uvedomili, že hoci je to len stroj, v rukách a hlavách nepovolanych ľudí je to aj nástroj skazy.

Bibliografický údaj o diele:

Čapek, K.: Loupežník, R.U.R., Bílá nemoc. Praha : Československý spisovatel, 1988.